

**II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА
КРАЇНОЗНАВСТВА**

УДК 911.3:379.85

Ткачук Леоніла Миколаївна,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: inohodez@ukr.net

**МЕТОДИКА ГЕОСИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ПОЛІТИКО-
ГЕОГРАФІЧНОГО ВИМІРУ ТУРИЗМУ**

Мета статті – конструювання методики геосистемного аналізу політико-географічного виміру міжнародного туризму.

Методика дослідження полягає у вивченні основних напрямів та принципів застосування системного підходу у географії. Географія, об'єктом вивчення якої є інтегральна геосистема глобального масштабу, якнайперше пристосована до сприйняття і активного використання системного підходу. Перехід географії у постнеокласичну стадію розвитку характеризується збільшенням міждисциплінарних досліджень, методологічною основою яких є теоретичний синтез, а об'єктами – територіальна організація взаємодії компонентів у межах інтегральної геосистеми.

Результати. Туризм є невід'ємною частиною життя сучасної людини, чинить взаємообумовлений вплив на природне середовище, економіку і політику. Комплексне дослідження туризму, його політико-географічного виміру зокрема, передбачає використання системного підходу. Геосистема туризму, виступає елементом територіальної соціально-економічної системи і активно взаємодіє з іншими компонентами інтегрального геопростору. Системний підхід має значний прогностичний потенціал для розкриття механізмів і принципів взаємодії туризму та політичної сфери життя суспільства.

Новизна підходу, реалізованого в даному дослідженні, полягає у формулювання загальних принципів та механізмів аналізу взаємного впливу туризму та політики. Зокрема, пропонується розглядати територіально-політичну систему як елемент зовнішнього середовища системи туризму. Для обґрунтування конкретних параметрів впливу політичних процесів та явищ на розвиток туризму доцільно конструювати міжсистемні зв'язки для різних рівнів дослідження: глобального, національного, регіонального.

Практичний аспект дослідження дозволяє виявити найбільш вагомні чинники політичної сфери для обґрунтування геополітичних ризиків туризму. А також розкриває можливості використання туризму як елемента «розумної» сили держави. Дослідження важливе для України оскільки національна система туризму розвивається в умовах геополітичної турбулентності, викликаної неврегульованим військово-політичним конфліктом з РФ.

Ключові слова: геосистема туризму, політико-географічний вимір туризму, системний підхід.

УДК 911.3:379.85

Ткачук Леоніла Николаевна,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: inohodez@ukr.net

МЕТОДИКА ГЕОСИСТЕМНОГО АНАЛИЗА ПОЛИТИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ИЗМЕРЕНИЯ ТУРИЗМА

Цель статьи – конструирование методики геосистемного анализа политико-географического измерения международного туризма.

Методика исследования заключается в изучении основных направлений и принципов применения системного подхода в географии. География, объектом изучения которой является интегральная геосистема глобального масштаба, больше других приспособлена к восприятию и активному использованию системного подхода. Переход географии в постнеокласичну стадию развития характеризуется нарастанием междисциплинарных исследований, методологической основой которых является теоретический синтез, а объектами – территориальная организация взаимодействия компонентов интегральной геосистемы.

Результаты. Туризм является неотъемлемой частью жизни современного человека, оказывает взаимообусловленное воздействие на природную среду, экономику и политику. Комплексное исследование туризма, его политико-географического измерения в частности, предусматривает использование системного подхода. Геосистема туризма выступает элементом территориальной социально-экономической системы и активно взаимодействует с другими компонентами интегрального геопространства. Системный подход имеет значительный прогностический потенциал для раскрытия механизмов и принципов взаимодействия туризма и политической сферы жизни общества.

Новизна подхода, реализованного в данном исследовании, заключается в формулировке общих принципов и механизмов анализа взаимного влияния туризма и политики. В частности, предлагается рассматривать территориально-политическую систему как элемент внешней среды системы туризма. Для обоснования конкретных параметров влияния политических процессов и явлений на развитие туризма целесообразно конструировать межсистемные связи для различных уровней исследования: глобального, национального, регионального.

Практический аспект исследования позволяет выявить наиболее значимые факторы политической сферы для обоснования геополитических рисков туризма. А также раскрывает возможности использования туризма как элемента «умной силы» государства. Исследование важно для Украины, так как национальная система туризма развивается в условиях геополитической турбулентности, вызванной неурегулированным военно-политическим конфликтом с РФ.

Ключевые слова: геосистема туризма, политико-географическое измерение туризма, системный подход.

UDC 911.3:379.85

Tkachuk Leonila Mikolayvna,
candidate of sciences (geography), associate
professor

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
inohodez@ukr.net

**METHODOLOGY OF GEOSYSTEM ANALYSIS OF GEOPOLITICAL
DEMENTION OF TOURISM**

The purpose of the article is to construct a methods of system analysis of the geopolitical dimension of international tourism.

The research methodology consists in studying the main directions and principles of system approach application in geography. Geography, which object is an integrated geosystem of a global scale, is above all adapted to the implantation and active applying of

the system approach. The transition to the post-neoclassical stage of geography development is characterized by an increase in interdisciplinary research, the methodological basis of which is the theoretical synthesis, and objects - the territorial organization of the interaction of the integral geosystem' components.

Results. Tourism is an essential part of the life of a modern person, has a mutually related impact on the natural environment, economy and politics. A comprehensive study of tourism, its geopolitical dimension in particular, requires usage of system approach. Geographical system of tourism appears as an element of a territorial socio-economic system and actively interacts with other components of the integrated geosphere. The system approach has a significant prognostic potential for the disclosure of mechanisms and principles of interaction between tourism and the political sphere of society.

The novelty of the approach is to determine general principles and mechanisms for analyzing the mutual influence of tourism and politics. In particular, it is proposed to consider the territorial-political system as an element of the external environment of the tourism system. To substantiate the particular parameters of the influence of political processes and phenomena on the development of tourism, it makes sense to construct inter-system links on different levels of research: global, national, and regional.

The practical aspect of the research allows us to identify the most significant factors of the political sphere to justify the geopolitical risks of tourism. It also the possibilities of using tourism as an element of the "smart power" of the state are revealed. The study is important for Ukraine, as the national tourism system develops under conditions of geopolitical turbulence caused by an unresolved military-political conflict with the Russian Federation.

Keywords: geosystem of tourism, geopolitical dimension of tourism, system approach.

Постановка проблеми. Зростаюча роль туризму в економічному, соціальному і політичному житті суспільства визначає актуальність розширення проблемного поля туризмології за рахунок політико-географічних студій. З іншого боку, в умовах трансформації геополітичної структури світу, загострення конкуренції між традиційними і новими центрами сили, переосмислення співвідношення компонентів державної могутності суттєво збільшується вага геополітичного чинника у розвитку туризму. Це відповідно вимагає розробки теоретико-методичних завад дослідження політико-географічного виміру туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Географія, об'єктом вивчення якої є складні територіальні системи, пристосована до сприйняття і активного застосування системного підходу. Тому окремі елементи системного аналізу можна знайти ще в роботах Страбона, Л. Гвіччардіні, А. Гумбольдта, К. Ріттера, І. Тюнена, Н. Огарьова, М. В. Ломоносова, В. В. Докучаєва, К. І. Арсеньєва; у сучасній формі методи системного аналізу реалізована у працях Б. Беррі, Е Чорлу, П. Хаггету, Т. Хагерстранда, Д. Харвея та ін. У Радянському Союзі практичне застосування системного підходу в географії та екології з'явилося в 1960-і рр. і сприяло синтезу наук про Землю і соціально-економічних дисциплін. У суспільно-географічних дослідженнях системний підхід нині знайшов застосування для вирішення ряду завдань. По-перше, пошук просторових закономірностей у розміщенні продуктивних сил і населення. Цей напрямок представлений в

моделі "ізолюваної держави" І. Тюнена, теорії "штандорта" А. Вебера, теорії "центрального місця" В. Крісталлера, в "просторовій економіці" А. Льюїса, а також у працях Ю. Ліпеца, С. Ниммік, Б. Родомана та ін. По-друге, застосування математичних підходів і статистичних методів в географічних дослідженнях з використанням комп'ютерного моделювання, тобто "кількісної географії", яка почалася в 50-60-і рр. ХХ ст. завдяки працям західних економіко-географів Б. Беррі, У. Бунге, В. Гарріса, Д. Харвея, Р. Дж. Чорлу, російських – Н. Блажко, А. М. Трофимова, В. Тикунова, М. Шаригіна, українських – О. Шаблія, А. Голікова, С. Мохначука, А. Ващенко, К. Мезенцева. Важливе практичне значення має теорія економічного районування, вчення про територіально-виробничі комплекси, концепція енерговиробничих циклів, розроблені за радянських часів І. Александровим, М. Баранським, М. Колосовським, Ю. Саушкіним, в Україні – М. Паламарчуком, Ф. Заставним, Л. Корецьким, М. Пістуню, О. Шаблієм, О. Топчієвим. Широке практичне застосування знаходять методи регіонального аналізу. Зокрема, "регіональна наука" У. Ізарда, яка одержав визнання в національних географічних школах Європи і США. В Україні теорії територіального планування розробляли М. Пістун, В. Поповкін, Д. Стеченко. Системний підхід як методологічна парадигма сучасної науки дає широкі можливості конструювання предметного поля міждисциплінарних досліджень феномену туризму. Зокрема таких, що концентрують увагу на взаємному впливі туризму та інших сфер життєдіяльності людини. Політичний аспект туризму останнім часом активно вивчається (Р. Батлер, Д. Вівер, П. Доан, В. Кіптенко, В. Кристев, А. Парфіненко, М. Холл,) проте теоретичні і методологічні засади такого роду досліджень розроблені недостатньо.

Формулювання цілей статті. У статті обґрунтовується доцільність використання системного підходу у дослідженні туризму як багатоаспектного феномену глобального масштабу. Її метою є конструювання методики дослідження політико-географічного виміру туризму. Для цього: 1) визначено прогностичний потенціал системного підходу у географічних дослідженнях; 2) виявлено основні принципи геосистемного аналізу територіальних систем туризму; 3) викладено методику дослідження міжсистемної взаємодії територіальних систем політичної діяльності та туризму на різних ієрархічних рівнях.

Виклад основного матеріалу Ідеї системного аналізу, насамперед характерні для фізичної географії, проявилися в розробленому в 1960-х і узагальненому в 1970-і рр. академіком В. Сочавою вченні про геосистеми. Спочатку термін "геосистема" використовувався для позначення тільки природних територіальних систем. Пізніше він став застосовуватися для позначення територіальних господарських утворень (соціально-економічні системи); складних просторових природно-соціальних систем (суспільно-географічні системи), що включають одночасно елементи природи, населення і всі прояви матеріальної і духовної культури; всіх об'єктів галузей знання, що охоплюють науки про Землю [3].

Сутність системної парадигми у географії полягає у використанні категорії «геосистема» для визначення інтегрального об'єкта географічної науки, що має як природні так і суспільні складові. Геосистема – це територіальне утворення, що формується в тісному взаємозв'язку і взаємодії природи, населення і господарства, цілісність якого визначається прямими, зворотними і перетвореними зв'язками, що розвиваються між її підсистемами. Одночасно за генезисом і складом елементів геосистеми об'єктивно поділяються на два види: природні та антропогенні, які є об'єктом вивчення відповідного «крила» географічної науки – фізичної або суспільної. Володіючи загальносистемними властивостями природні і суспільні геосистеми мають істотні відмінності (зокрема у характері розвитку і ступені керованості), однак функціонують не ізольовано, не обмежується одне для одного роллю «середовища» або «фактора» розвитку. Геосистеми різного виду мають складну територіальну підпорядкованість. У рідкісних випадках природні і антропогенні геосистеми абсолютно співпадають в межах єдиних інтегральних геосистем. Значно частіше вони «перекриваються», утворюючи складну картину дискретно-континуального географічного простору. Вивчення суспільно-географічних об'єктів як геосистемних утворень забезпечує багатоаспектність і повноту географічного аналізу і формування у свідомості людей адекватної географічної картини світу, зокрема багаторівневості в організації геопростору [1].

Найбільш високий рівень, що відображає сутність і цілісність геопростору у всій повноті, представляє інтегрована геосистема, що містить як природну, так і суспільні складові: населення, господарство, політичну сферу. Наступний рівень представлений природними або суспільними геосистемами. Суспільна геосистема є вищою якістю розвитку соціально-економічної територіальної системи, яка у свою чергу включає системи організації конкретних сфер людської діяльності. Цей методичний прийом дозволяє шляхом схематичного спрощеного уявлення про територіальну організацію життєдіяльності виокремити геосистеми у якості предмету географічного аналізу. Суспільна географічна система є об'єктом дослідження суспільної географії (у сукупності економічної, соціальної, політичної). Для окремих (галузевих) суспільно-географічних дисциплін та досліджень об'єктом виступають геосистеми певного рівня організації і ієрархії. Так, наприклад, туристична геосистема, виступає елементом високоорганізованої соціально-економічної геосистеми, завуальована у складному геопросторі, проте не є абстрактною побудовою, а існує об'єктивно і може бути об'єктом географічного дослідження, зокрема географії туризму. Перехід географії у постнеокласичну стадію розвитку характеризується збільшенням кількості міждисциплінарних досліджень, головним методологічним принципом яких є теоретичний синтез, а об'єктами – територіальна організація взаємодії компонентів у межах інтегральної геосистеми [1]. Геосистемний аналіз сфери туризму передбачає цілісний підхід до її вивчення з урахуванням ієрархічної

підпорядкованості систем даного виду. У найзагальнішому вигляді можна представити 5 ієрархічних рівнів, що відбивають горизонтальну полісистемність туризму: глобальний, макрорегіональний, національний, регіональний і локальний.

Геосистема туризму найвищого ієрархічного рівня і територіального охоплення – світова туристична система – відбиває загальні геопросторові закономірності організації туристичної діяльності; включає в себе елементи макрорегіональних і національних геосистем, а також світові міста як ядра туристичної діяльності, об'єднані зв'язками обміну (туристами, фінансами, капіталом, інформацією). Ієрархічність геосистем туризму визначає значущість процесів, що відбуваються на глобальному рівні, для всіх територіальних систем нижчих рівнів ієрархії. Моніторинг стану світової системи туризму необхідний для підтримки ефективного функціонування як цілісної інтегральної світогосподарської системи, так і всіх ієрархічно субпідрядних туристичних геосистем [4].

Макрорегіональні туристичні геосистеми розглядаються як сукупність національних геосистем туризму активно взаємодіючих на основі переважання внутрішньорегіональних потоків міжнародного туризму над міжрегіональними. Їх функціонування відображає диференціацію і особливості розвитку туризму в різних регіонах світу спричинену відмінностями у їх географічному розташуванні, ресурсних можливостях, історії, перебігу політичних та соціально-економічних процесів. Аналіз стану туристичної інфраструктури; напрямків, обсягів та динаміки туристичних потоків; показників грошових надходжень від туризму; ролі туризму в економіці, культурі, державній політиці країн регіону; переважання конкретних форм і видів туризму дозволяють виявити характерні риси географічних систем туризму макрорегіонів світу.

Національні геосистеми туризму є ключовими в ієрархічній співпідпорядкованості. З одного боку, системи національного рівня у своїй взаємодії визначають характер розвитку міжнародного туризму, а з іншого – безпосередньо регулюють діяльність відповідної сфери у межах країни і окремих її регіонів. Геосистеми туризму національного рівня є невід'ємною складовою суспільної системи в межах економічного і правового простору держави. Для їх ефективного формування і функціонування необхідно: чітке усвідомлення державою місця і ролі туризму в національній економіці; державна підтримка у формуванні позитивного туристичного іміджу країни та просуванні туристичного продукту на світовий ринок, а також створення сприятливих умов для розвитку туристичного бізнесу.

В основі виділення регіональних та локальних геосистем туризму лежать відмінності зумовлені конфігурацією території країни, особливостями природи, населення, господарського освоєння, різними рівнями соціально-економічного розвитку регіонів. Зокрема, в якості критеріїв виділення традиційно розглядаються: характер туристсько-рекреаційної спеціалізації; туристсько-рекреаційні ресурси та їх

територіальні поєднання; розвиток спеціалізованої інфраструктури; наявність спеціалізованого (рекреаційного) землекористування; масштаби, структура, динаміка, напрямки туристичних потоків; виробничі та економічні зв'язки туристичних підприємств з іншими галузями; схожість проблем перспективного розвитку окремої частини території з позицій рекреації та туризму. Регіональні та локальні територіальні туристичні системи функціонують на основі місцевих ринків туристичних послуг, зумовленого рівнем та стилем життя місцевого населення, попиту та місцевої пропозиції, є базою для розвитку внутрішнього туризму.

Політико-географічний вимір є дослідженням взаємного впливу туризму та політичної сфери життєдіяльності в умовах інтегрального геопростору. Міждисциплінарний характер такого дослідження передбачає дві основні форми теоретичного синтезу – синтез різнорідних сторін предмету через об'єднання зусиль наукових дисциплін (у даному випадку, виявлення політичного аспекту туризму зусиллями географії туризму та політичної географії) та залучення притаманних іншому науковому напрямку методів та концепцій (використання методів політичної географії для пояснення закономірностей територіальної організації туристичної діяльності на різних ієрархічних рівнях). Використання геосистемного аналізу при вивченні систем туризму у їх обумовленості політико-географічними і геополітичними процесами та виявленні можливостей використання туризму як інструменту політичного впливу передбачає дослідження зв'язків між політичними системами та системами туризму [2].

Територіальні політичні системи – сукупність елементів політичної сфери, які функціонують на певній території – значно відрізняються за складом і масштабом. Інституційну підсистему політичної сфери репрезентують політичні організації та установи що, безпосередньо здійснюють політичну владу: держави, політичні партії, громадські організації та рухи, у тому числі міжнародні, а також засоби масової інформації, церкви, великі компанії, що володіють механізмами глобального впливу. Нормативну – політичні і правові норми, закріплені у формі відповідних документів, традицій і процедур; функціональну – форми і напрями політичної діяльності; інформаційно-комунікативну – взаємодії як у межах політичної системи у формі різноманітних міждержавних договорів, політичних форумів, переговорів та консультацій, так і міжсистемні зв'язки, зокрема лобювання інтересів окремих груп, формування політичного дискурсу щодо актуальних для суспільства тем тощо; ідеологічну – ідеологія та політична культура. За масштабом вирізняють територіально-політичні системи глобального (світ, макрорегіони), національного (держави) та місцевого рівнів.

На глобальному рівні досліджують співвідношення між провідними світовими потугами – найбільшими за військовим і економічним потенціалом державами світу та їх союзами (ареальні структури), а також світовими містами, як осередками концентрації цього потенціалу (точкові

елементи). Сучасні системи транспорту та комунікацій (лінійні елементи) оснащені інформаційними технологіями стискають простір і час, забезпечуючи цілісність та динамічність функціонування політичної системи на глобальному рівні. Держава як територіально-політична система характеризується державним устроєм, розстановкою політичних сил та інституцій, електоральною поведінкою населення, рівнем його політичної культури. Основними елементами територіально-політичної системи держави виступають: державна територія з притаманним їй положенням та конфігурацією, одиниці адміністративного поділу, автономні утворення; кордони та мережа загальнодержавних комунікацій; столиця, важливі регіональні центри, стратегічні об'єкти. На мезорівні елементами територіально-політичної системи виступають крупні адміністративно-територіальні одиниці та міста, на локальному – первинні самоуправні адміністративні одиниці як політико-географічні місця сформовані на основі діяльності територіальних колективів.

Відповідно на кожному ієрархічному рівні для вивчення політичного аспекту туризму доцільно конструювати міжсистемні зв'язки між елементами територіально-політичних та геосистем туризму. Так на глобальному рівні центрами туристичної діяльності виступають глобальні міста. Вони є місцями де ухвалюються найважливіші рішення, з'являються і впроваджуються інновації, генеруються, приймаються та перерозподіляються найпотужніші туристичні потоки. Транспортно-логістичні коридори, що їх поєднують, стають стратегічно важливими лінійними компонентами, які забезпечують системоформуючі зв'язки. Одночасно ці ж міста є провідними центрами світової політичної системи. Таким чином, політичні інститути, відносини, діючі у цих містах, прийняті тут рішення, сформований дискурс спроможні безпосередньо позначатися на сфері туризму, трансформуючи функціонування його глобальної системи. Отже дослідження територіальної організації політичного аспекту туризму на глобальному рівні передбачає аналіз загальних принципів функціонування світосистеми та виявлення тих політичних процесів і явищ, які можуть впливати на туризм, обґрунтування геополітичних ризиків туризму, виявлення можливостей та форм реалізації потенціалу туризму як фактору глобальної політики.

Характеристики територіально-політичної системи держави такі як: політико-географічне положення, політичний режим та устрій, міждержавні зв'язки, участь у інтеграційних процесах, внутрішньополітична ситуація тощо мають розглядатися як чинники функціонування національної туристичної системи. Так, наприклад, автаркичний політичний режим держави обмежує формування попиту на міжнародні подорожі і створення відповідної пропозиції, виключаючи країну з туристичного обміну. Натомість, приморське географічне положення, домінування номосу моря, розвинуті комунікації, широке залучення у міжнародні економічні та політичні структури є чинниками, що стимулюють розвиток туризму. На регіональному рівні дослідження

слід звернути увагу на те, що конфліктний потенціал конкретного політико-географічного місця стримує розвиток місцевості як туристичної дестинації. Тоді як популярні туристичні центри та регіони є осередками інфільтрації зовнішніх впливів та нерідко стають мішенями для терористичних атак. Туризм у свою чергу розглядається багатьма державами світу у якості елемента її «розумної сили», способу розширення полів взаємодії суб'єкта міжнародних відносин, як механізм ідеологічного впливу на населення. Місцева влада у регіонах з високим рівнем розвитку туризму, у першу чергу міжнародного, нерідко отримує преференції та розширенні, порівняно з іншими територіальними одиницями держави, повноваження, особливо у сфері міжнародної взаємодії, наприклад розміщення представництв іноземних держав (консульств), формування транскордонних регіонів.

Висновки. Геосистемний аналіз дає змогу розглядати усю складно організовану ландшафтну оболонку планети у єдності природних соціальних, господарських та духовно-інтелектуальних складових у вигляді впорядкованої сукупності територіальних систем різного рівня організації та масштабу. Геосистема туризму виступає елементом територіальної соціально-економічної системи і є об'єктом дослідження географії туризму. Перехід географії у постнеокласичну стадію розвитку характеризується збільшенням кількості міждисциплінарних досліджень, об'єктом яких є територіальна організація взаємодії компонентів у межах інтегральної геосистеми. Політико-географічний вимір туризму є дослідженням взаємного впливу туризму та політичної сфери в умовах інтегрального геопростору. Використання геосистемного аналізу при вивченні туризму, в його обумовленості політико-географічними та геополітичними процесами, передбачає вивчення територіально-політичної системи відповідного ієрархічного рівня у якості зовнішнього середовища системи туризму. Система і середовище знаходяться в постійній і складній взаємодії. В залежності від характеру та інтенсивності взаємодії окремі міжсистемні зв'язки виступають передумовами, задаючи вихідні параметри функціонування системи туризму, інші – внутрішніми чинниками, що здійснюють безпосередній вплив на її функціонування. Система є складовою зовнішнього середовища, тому у відповідь на зміни середовища повинна пристосовуватися до функціонування в нових умовах. Виокремлення найбільш впливових чинників політичної сфери дозволяє обґрунтувати категорію геополітичних ризиків туризму. Моделювання геополітичних ризиків має стати інструментом ефективного управління розвитком туристичної дестинації, зокрема для України, оскільки національна система туризму розвивається в умовах геополітичної турбулентності, викликаної неврегульованим військово-політичним конфліктом з РФ. Система в процесі функціонування перетворює середовище. Тому туризм доцільно розглядати як інструмент досягнення зовнішньополітичних інтересів держави, компонент її «розумної сили», одну з базових стратегій публічної дипломатії. Актуальним напрямом

досліджень є виявлення можливостей використання туризму в Україні для посилення неформальних міжнародних контактів, забезпечення позитивного іміджу та відповідного зовнішньополітичного впливу.

Список використаних джерел:

1. Теория и методология географической науки / под. ред. М. М. Голубчика и С. П. Евдокимова. – М.: ВЛАДОС, 2005. – 463 с.
2. Ткачук Л.М. Політико-географічна проблематика у дослідженнях туризму / Ткачук Л.М. // Економічна та соціальна географія: наук. зб. – К., 2014. – Вип. 2 (70). – С. 32-39.
3. Шаблій О.И. Основы общественной географии. Учебник / Шаблій О.И. — Львов: Издательский центр ЛНУ имени Івана Франко, 2003. — 444 с.
4. Macintosh R.W., Goldner Ch.R., Ritchie J.R. B. Tourism: principles, practices, philosophies. 12th ed. John Wiley @ Sons, Inc. New York, 2011, 544 p.

References:

1. Holubchuk M. M., Evdokymov S. P. (ed.) Teoriâ i metodologiâ geografičeskoj nauki [Theory and methodology of geographic science]. Moscow, 2005. 463p. (In Russian)
2. Tkachuk L.M. Politiko-geografična problematika u doslidžennâh turizmu [Political geographic issues in tourism studies] Ekonomična ta social'na geografiâ [Economic and Social Geography]. Kyiv, 2014, Vol. 2 (70), pp. 32-39. (In Ukrainian).
3. Šablij O.I. Osnovi zagal'noï suspil'noï geografiï [Fundamentals of general social geography]. Lviv, 2003. 444 p. (In Ukrainian).
4. Macintosh R.W., Goldner Ch.R., Ritchie J.R. B. Tourism: principles, practices, philosophies. 12th ed. John Wiley @ Sons, Inc. New York, 2011, 544 p.